

"Gündəlik"də göynəyən ürək

Əslində 1966-cı ilin iyunundan 1990-cı ilə qədər Füzuli rayon Mərkəzi Xəstəxanasında dinc əhalinin, 1990-cı ildən 1994-cü ilə qədər isə rayon ərazisində yerləşən hərbi hospitalda tibb bacısı işləyərək yüzlərcə yaralı döyüşçülərimizin həyatının xilas edilməsində böyük əməyi olan Əfruz xanım Hüseynovanın həyatı müəllifi də, baş çəhrəmanı da özü olan, ən sarsıntılı və ən rəşadətli anlarını "Gündəliyi"ndə əks etdirdiyi bir nağıla bənzəyir. Təbircəvan unudulmaz şairimiz N.Kəsəmənli demişken:

...Nə bilim, dünyada eh nələr varmış.
Atalar, analar səhv edən zaman
Yaxşı ki, dünyada nənələr varmış.

Elə sahibi kimi ilk, səhifələrinə həyatdan, taledən gələn qorxu, səksəkə hissi hopan "Gündəlik"də bunu deyir:

"...1946-cı ilin yanvar ayının 6-da, şaxtılı bir qış günündə mən dünyaya gələndə anam qız doğulduğum və atamdan incik olduğu üçün "Doğum evi"ndən birbaşa atası evinə gedib, ancaq mənsiz. Məni qarın üstə atıb gedib. Ailənin yeganə oğlu olan atam BVM-də yaralanıb geri qayıtdıqdan sonra başqa rayonda müəllim işlədiyi üçün evdə olmadığına görə mənə nənəm Dürrisə xanım Yuxarı Seyidəhmədli kəndinə, öz evinə aparıb...

Evimizdə uşaqlar çoxaldıqca, mən yadlaşdım. Atalı, analı yetim olan, nənəsinə yük olan cılız bir qız uşağı idim".

...Sevimli nənəsinin əyilməyə, sınmağa qoymadığı bu qızıciğaz "yağ içində böyrək kimi" bəslənən digər bacı və qardaşlarından əməksevərliyi, mənəvi keyfiyyətləri, mütaliə həvəsi, orta məktəbdə, 1963-1966-cı illərdə isə Ağdam Tibb Texnikumunda təhsil aldığı illərdə qazandığı dərin bilik və uğurları ilə öz üstünlüyünü sübut edə bildi.

Sahibinin çox az hallarda rast gəldiyimiz sevincindən bu "Gündəliyə" də pay düşüb. Bu sevinc, bu fərəh kədər ormanı içində bitən zərif çiçəyə bənzəyir: "...Tibb Texnikumunda 300 tələbə idik, hamısı da qızlar. İçlərində ən gənci mən idim. Avqustun 25-də bizi "Hind arxi"na pambıq yığmağa apardılar. Qızlar yavaş-yavaş yığırdılar, mən tez-tez. Hər axşam qapana 100-120 kq pambıq qoyurdum. Mənim yaxşı səsim var idi. Sahədə qızlardan çox uzaqlaşmışdım, sərin külək əsirdi. Ətəyimi boşaldıb onlara tərəf boyladım. Birdən təbim gəldi, "Zabul segah"dan bir ağır oxudum:

**Səba, məndən söylə ol gülü-zarə
Bülbül güllüstanə gəlsin, gəlməsin?
Bu hicran düşkününü, illər xəstəsi
Qapına dərmanə gəlsin, gəlməsin?**

Geriyə boylananda hamının dayanıb hey-rətlə mənə baxdığını gördüm. Direktor Nazilə həkim məni bağına basaraq "əhsən qızım, sənin nə mələhətli səsin var imiş", - dedi. Sonralar onun təqdimatı ilə Ağdam mədəniyyət evində keçirilən tədbirlərdə tez-tez kurs yoldaşlarım Şəfiqə, Ulduzə ilə birlikdə mən də iştirak edirdim...

Nəhayət, bir qarnı ac, bir qarnı tox, məktəbi qurtardım. O vaxtlar təyinat azad deyildi...

Cərrahiyyədən bizə dərs deyən Kərim Kərimov yaxşı oxuduğu üçün məni çox istəyirdi. O, mənə dedi: "Qızım, sizin rayonun səhiyyə şöbəsinin müdiri mənim dostumdur. Sənin təyinatını ona göndərəcəm". Təyinatla birlikdə bir məktub da verdi. İsa İsayev məni işə götürdü".

Əfruz xanımın həyatının yeni mərhələsi başladı. 1966-cı ilin iyul ayının 6-da Rayon

Mərkəzi Xəstəxanasının "Cərrahiyyə şöbəsi"ndə (şöbə müdiri məşhur cərrah Fazil Əhmədov idi) işə qəbul olundu. Burada qısa müddətdə böyük hörmət sevəndi. 1966-cı ilin oktyabr ayının 7-də onu sevərkə könüllü surətdə qaçıran Füzuli şəhər sakini, avtobus sürücüsü Səxavət bəylə toyları oldu. Toyları nə qədər şurlu keçsə də, (məclisin xanəndəsi Ağabala Abdullayev idi - Ə.H.) tale üzünə o qədər də gülmədi. 1967-ci ildə ilk qız evladları Arzu, 1969-cu ildə Sevda dünyaya öz gəlişləriylə uzun illər arzulanacağı, həsrətində olduğu qarşılıqlı məhəbbət, hörmət hissi əvəzinə düşdüyi ailədə yeni soyuqluqlar, tənələr gətirildilər. Bu az imiş kimi, 1970-cı ilin iyun ayının 4-də dünyaya göz açan ilk oğlu Adilin 40 gün səsi çıxmadı. "Adilin 4 yaşa tamam olanda nənəm dünyasını dəyişdi".

Gec də olsa həyat, çətinliklərə mərdliklə dözən, çəkdiyi ağır iztirablar müqabilində xeyirxah üreklə bu gənc tibb bacısını sevindir-mək istəyirdi. 1976-cı ildə ikinci oğlu Teymurun dünyaya gəlməsi də bunu sübut edirdi.

**Mən bir nağıl oxudum,
Zəiflər oxumasın!
Daha xətrə dəyənlər
Dəyiblər, oxumasın!**

Oxuduqca görürsən ki, "uzaqlardan danı-

şır bu yaxınların nağılı". Bu nağılın çəhrəmanı "Axırıncı Türkə qədər ölüm!" - deyib bağırnan namerd "yaxın qonşularımızın" doğma kəndlərimizi necə vəhşiliklə odlara qaladıqlarını, qadın və uşaqlarımızın sonsuz vahimə, təlaş içində necə pərən-pərən düşdüyünü, günahsız əhalinin necə köməksiz qaldığını, igid oğullarımızın Vətən uğrunda axan qanlarını görmüşdü. O, daha əmin-amanlıq dövrünün əvvəlki mələk təbiətli zərif tibb bacısı deyildi. Mühəribə onu tamam dəyişdirmişdi...

Barıt qoxulu "Gündəlik"dən: "Böyük oğlum Adil əsgərliyini Leninqradda başa vurub Xarkova, əmisinin yanına gəlmişdi. Orada işləyirdi. 1991-ci ildə Füzuli şəhərində "Qrad"

atılında uşaqları yığıb Bakıya apardıq, qayıdanda Adili evimizdə gördük. Səhərisi gün o, hərbi komissarlığa müraciət edərək könüllü müharibəyə getdi. Təhvil aldığı 74-73 nömrəli yanacaq daşınan kamaz maşınıyla müxtəlif növ hərbi texnikanı yanacaq təminatı edirdi. Onların hərbi hissəsi "Qara köpəy"in ətəyində yerləşmişdi. Mən hələ Füzuli şəhərindəki xəstəxanada işləyirdim. Gecələr növbədə qalırdım. 1991-ci ildə erməni silahlıları Cuvarlını, Tuğu, Domunu, Yuxarı Divanalları və b. kəndləri yandırır, əhalini girov götürür, döyüb qovurdular. Bir gün çoxlu yaralı, meyid gətirildilər. Bir cavan oğlanı anası ayağındakı özü toxuduğu corabdan tanıdı. O, kömür kimi olmuşdu. Rayonu milis işçiləri, bir də könüllülər qoruyurdu. Füzuli şəhər sakini, gənc ana Yeganə Paşayevanın qeysəriyyə kəsiyi əməliyyatı ilə əkiz qızı oldu. Üst tikişi qurtarmamış güclü top, raket atəşi başladı. Biz onu xərkədə binanın sığınacağına qaçırdıq. Pəncərə şəşəsinin cilivi əlimi kəsərək, qanım axa-axa qararılıqda iki uşağı qollarım üstə ölümün pəncəsindən xilas etdiyim anı yəqin ki, nə həmin günahsız körpələrin anası, nə də mən heç vaxt unutmayaçağım".

Vətən qızının həmin vaxtlar yaralı döyüşçülərimizə öz hemkarları ilə birlikdə göstərdikləri zəruri tibbi xidmət barədə "İnşaatçı" qəzetinin 23 noyabr 1991-ci il tarixli 43-cü sayında dərc edilən "Yanır Vətən torpağı", "Bakı" qəzetinin 26.11.1991-ci il tarixli 228-ci sayındakı "...Kimi gözləyirik" sərlövhlə məqalələrdə və Yurdsevər həmyerlimiz, hazırda Amerikanın Kolorniya Ştatında yaşayan istedadlı yazarımız Gülbəniz Arif qızının "Mühəribənin yolları üreyimdən keçir" kitabında bəhs edilmişdir. Həmin kitabda oxuyuruq: "...həkim Səməd Məmmədov, tibb bacıları Əfruz Hüseynova və Fatma Əliyeva yaralıların tezliklə sağalıb ayağa qalxması üçün səylərini əsərgəmlər".

Yaralıların hər gün daha da çoxaldığını, mühasirəyə düşmək təhlükəsinin artdığını görərək müdiriyyətin qərarı ilə xəstəxana və doğum evi 13 km aralıda yerləşən Merdinli kənd tibb məntəqəsinə köçürüldü. Bir neçə gündən sonra isə Qaraxanbəyli kəndində hərbi hospital təşkil edildi. Bu barədə "Gündəlik"də yazılır: "Buradakı ciddi qayda-qanundan, məsuliyyətdən qorxaraq işçilərimizin çoxu hospitala yazılmadı, çünki istədiyi vaxt qaça bilməzdi. Mən tərəddüt etmədən 31.05.1991-ci il tarixdə müharibə veteranı olan bir qadın kimi yazıldım, bir gün rayon xəstəxanasında, bir gün burada növbədə qalırdım. İndi biz ailəmizdən üç nəfər - avtobusla əsgər daşıyan ata, tibb bacısı ana və döyüşçü oğul qulluq edirdik".

...Artıq bütün kəndlərdə döyüşlər gedir, yaralılar çoxalırdı. Elə gün olurdu ki, 01.06.1992-ci il tarixdən kiçik serjant rütbəli tibb bacısı Əfruz xanım xəstəxanada yer olmadığı üçün yüngül xəstələrin çoxunu yuxarı Seyidəhmədli kəndində qaldığı evə apararaq tikişlərini söküb, sarğı qoyurdu. Belə ağır günlərdən biri barədə oxuyuruq: "...Bir gün az qar yağmışdı. Hospitalın həyatında iki nəfər İlqar adlı həkimimiz, Əli həkim, rentgenoloqla birlikdə şəkil çəkirdik. Qəflətlən təyyarə səsi gəlirdi. Dedilər ermənilərə tərəf qırıcı keçdi. Beş saniyə keçməmiş göyde alabəzək şarlar görüldü, ardınca necə güclü part-

layış oldusa elə bil yer ayağımız altından qaçdı. Heç yarım saat keçməmiş təcili yardım və digər hərbi, xüsusi maşınlarla yaralı və ölənləri gətirməyə başladılar. Mən həmin gün 186 nəfər yaralıya yardım etdim. Onların adı, familyası mənim ad, familyayla birlikdə jurnalda qeyd olunmuşdu - 186 Hüseynova. İndi həmin sənəd bəlkə də arxivdə durur".

Həmin vaxt 1992-ci ilin oktyabr ayının 8-i idi. Həmin gün Füzuli şəhərindəki 116 sayılı Texniki-peşə məktəbi, B.Sərdarov adına orta məktəb və Ə.Məmmədov küçəsindəki "sürücülər evi" hərbi təyyarədən bombardman edilmişdi. "...Səhəri gün Səhiyyə Naziri, (hazırda "Təfəkkür" Universitetinin vitse-prezidenti, professor- M.Q.) Rəhim Hüseynov rayona gələrkən yaralılara baş çəkdi. Bizimlə söhbət zamanı stolun üstəki jurnalı baxarkən təccüblə soruşdu: -Bu Hüseynova kimdir? Aşaf həkimin işarəsiylə mən qabağa çıxdım. Nazir əlini çiynimə qoyaraq dedi: "- Sənin bu böyük zəhmətin vaxt gələcək hökumətimiz tərəfindən layiqincə qiymətləndiriləcək. Mühəribə qurtaracaq, hər şey yaxşı olacaq". Mən onda çox qürur hissi keçirdim".

1992-ci ilin noyabr ayının 28-də, Füzuli rayonunda ağır döyüşlər gedən gün 702 sayılı hərbi hissənin tibb bacısı Ə.Hüseynova 160 nəfər yaralı əsgərə yardım göstərmişdir. "Palatka yaralılarla dolu idi. Mən onlara sistem qoşub gedirdim, tibb bacısı Ağgül arxamca leykoplaster yapışıdırı-yapışıdırı gəlirdi... Bir qadın kimi, bir ana kimi bu qeyrətli oğullarımızı yaralı görmək nə qədər ağır idisə də, onlara gerek olduğum üçün özümdən, peşəmdən razı idim... Səhəri gün hərbi and içdik. Həmin gün döyüş bölgəsində ermənilər zəmiyə od vurmuşdular, xeyli sayda əsgərlərimiz mühasirəyə düşərək orda yanıb ölmüşdülər. Həkimin icazəsiylə Morqa yeni gətirilmiş həlak olan uşaqların mələfələrini bir-bir qaldıraraq onalrın üzünə baxırdım ki, bəlkə tanıdığım var. Qara, arıq bir oğlan meyidinə baxanda üzünün titrədiyini görüb, qışqırıb-hay saldım. Dərhal əməliyyat stoluna götürüldük, o oğlan sağ qaldı. Sonradan öyrəndik ki, Alıxanlı kəndindəndir, yenicə nişanlanıb, 20 yaş var..."

Oğlu Adil də öz əndinə, Vətəninə sadıq idi. Döyüşürdü, Vətəninin bayrağını, torpağını, qız-gəlinini qoruyurdu. Ata, ana, oğul - onlar bir-biri ilə fəxr edirdilər, buna layiq idilər. Bunu "Gündəlik" də təsdiq edir: "22.08.1993 - dünyamızın dağıldığı gün. Dəhşət içində Daşburuna sığınmışıq. Zərgər kəndindən

olan bir ana yenicə işğal edilən Kürd Mahmudlu kəndində qalan iki qızı üçün fəryadlar qoparır. Birdən döyüşçü oğlumuz Adil bizi taparaq son anda kənddə, artizan quyusunun böyründə alovlanan evdən, vəhşilərin caynığından xilas etdiyi biri yaralı, digəri vahimələnib tir-tir əsən iki qız uşağını idarə etdiyi maşınının kabinəsindən düşürdü. Anaları Adilin ayaqlarını qucaqlayaraq göz yaşlarında boğula-boğula onu duz kimi yaladı. Həmin vaxt orda olan "Qızıl Aypara Cəmiyyəti"nin nümayəndəsi bu vəziyyəti görüb əlini Adilin çiyninə qoyaraq - "ti nastoşaşy qeroy"- dedi. Adil əsgərliyini başa vurub Xarkovda işləyirdi. Anası demişken - "O, gəlməyə də bilərdi, amma Vətənin müdafiəsi üçün gəldi. Mənə dedi: - Ana, siz harda, mən də orda. Amma, mən bilirdim. Bilirdim ki, vaxt gələcək Adil kimi könüllü vuruşan oğulların bəzisi həyatdan köçərək, bəziləri də həqiqətən səngərdə döyüşən bir əsgər olduğunu sübut edə bilməyəcəklər. Bəli, bu həqiqətdir, bu gün çoxları haqlı olaraq şikayətlənir, gileylənirlər ki, bizim adımız nə bir batalyonda, nə briqada sənədlərində qeydiyyattan keçməyib. Adil də onlardan oldu. Qələbəmiz nəminə müharibədə sərf etdiyim dəyərləndirilməyən öz əməyim bir yana, oğluma bir veteran vəsiqəsi belə vermədilər ki, gələcəkdə 3 yaşlı oğluna desin ki, mən vətənin uğrunda döyüşmüşəm. Adil bu gün 4 baş külfətlə Xarkovda kirayədə yaşayır, ev dərdindən o cəliyitəndir. Əlbəttə, bu haqsızlıqdır. Nə bilim, haqq-ədalət bəlkə bir gün öz yerini tapacaq..."

...1993-cü ilin noyabrında yaşıyla əlaqədar işdən azad olaraq Bakıda ailəsiylə birlikdə rahat məcburi köçkünlük həyatı yaşayan Əfruz xanım öz mübarizliyi, xeyirxah peşəsiylə yenə də gərəkliliyini sübut etdi. Kiçik oğlu Teymurun 1999-2000-ci illərdə əsgər anası sevincini yaşad. Müəyyən fasilələrlə Mərkəzi Klinikananın reanimasiya şöbəsində tibb bacısı, 1 sayılı tikiş fabrikinə, Almaniyadan gələn qadın iş adamının təşkil etdiyi fərdi sənəd dərzisi işlədi. Əsgərlər üçün, Xocalıdan olan yetim uşaqlar üçün geyimlər tikdi. Ailəsinin güzəran çətinliyinə baxmayaraq ona müraciət edən imkansız xəstələrə təmənnəsiz xidmətlər göstərdi. 28.10.1995-ci il tarixdə metronun "Ulduz"-Nərimanov stansiyaları arasında hərəkət edən qatarla terror nəticəsində törədilən yanğın zamanı 270 nəfər adamla birlikdə xəsərət alaraq, sonralar infakt keçirən (69 yaşında dünyasını dəyişib- M.Q.) həyat yoldaşı Səxavət bəy 12 il üreyindən xəstə yatarkən gecə-gündüz onun sağlamlığı keşiyində dayandı.

Çətinliklərdən sarsılmayan mərd Ana "Gündəliyi"ni nikbin notlarla bitirir: "Allah hökumətimizi həmişə var eləsin. Daimilik olsun. İndi Teymurun 2, Adilin 1 oğlu, 1 qızı, Arzunun 2, Sevdanın 2 oğlu var. Nəvəmiş Vüqara toy etdik - babasının arzusu idi, amma görmədi. İndi mən nəticə gözləyirəm. Allah özü salamatçılıq eləsin. Mən onlarla nəfəs alıram..."

Bəli, bu "Gündəlik"də göynəyən, çətin gündə Vətən üçün şama dönən böyük Ana üreyinin sevinməyə də, ummağa da haqq var...

**Mahmud Qacar,
şair-publisist**